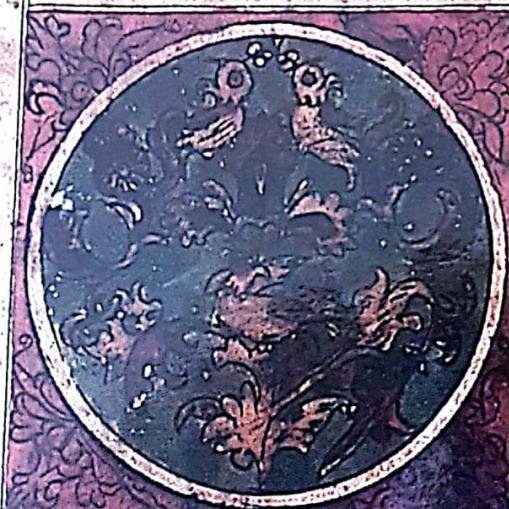

ירחודות קוקן

כמיע

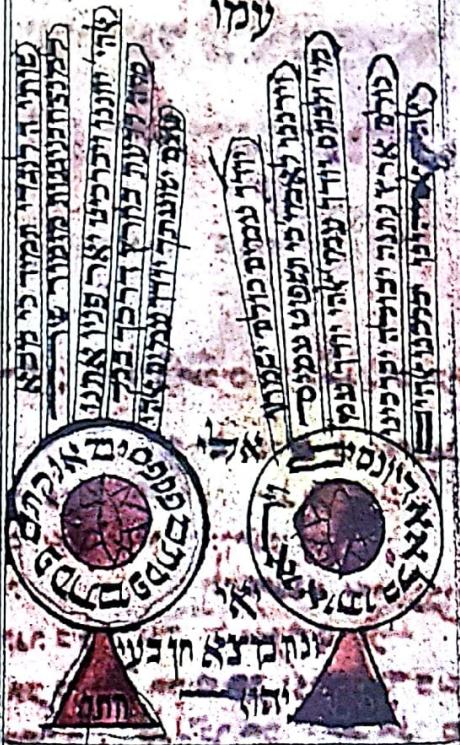
תְּבַנֵּת תִּצְמָץ נִזְבֵּת בְּתַשׁ נִזְבֵּת יְהִימָּץ
נִזְבֵּת יְהֹודָה מִצְפֵּן טְהָדָה כּוֹזֶן
אֲבָאוֹת הַתְּפָא

מייבָּאָגְבָּיָא

וַיְהִי
עַמּוֹ

בְּעַמְּדָדְרָדְרִיכְרָא צְמִיא

וְלֹא נָעַמְּדָדְרָדְרִיכְרָא צְמִיא
אֲבִינוּ כּוֹזֶן מִלְכֵינוּ צְמִירָה
מִלְכֵינוּ צְמִירָה בְּרָא שִׁינְטוּצָם

פָּלוֹן

סְבִּירָה גְּדוֹלָה

משה יוסףוב

מاز ועד עתה...

ייחדות קוווקז | 6

ספריו הנביאים מזכירים את גלות מדי, אררט ודרבןט, ומובלט בהם הימ "נספיא". מקומות אלו אינם מוזכרים, אלא בקוווקז.

נאמר כי יהודי קוווקז הם מגולי שומרון הקדומים, ומשיכים אותם לעשרה השבטים שהוגלו על ידי שלמאנסאר מלך אשור. חיזוק לקדמותם ההיסטורית מגלה העובדה שאין בקרב העדה כהנים ולויים, הוכחה לחיותם מגילות שומרון העתיקה.

ריקוד קוווקזי מסורתי
בביצוע הדור הצעיר

יהודי קוווקז שמרו על קשרי דת עם המרכז בירושלים, יותר מאוחר עם היהודי בבבל ופרס. בכל התקופות נרשמה עלייה של בודדים או של קבוצות לארץ הקודש. בתקופות של פל�� הם נאלצו להמיר את דתם, אך שמרו בסתר על הגחלת היהודית. עד לזמןיהם אלה קיימים כפרים נידחים השומרים על חלק ממנהגי ישראל, מבלי דעת את מקורות.

חלקים הגיעו בימי קדם לדאגסטאן מבבל ופרס. עם השתלבותם, החלו להקים יישובים וכפרים על טהרת המתישבים היהודים. במאות השבעית והשמינית היו רוב בהרי קוווקז, והאזור כונה "צופוט-dag" שפירושו הר-היהודים. במאה השמינית התגיארו מלכי הכהנים ועמיים, ולא מעט בהשפעת היהודים ההרריים.

לשון היהודי קוווקז מתובלת במיללים עבריות רבים, מלשון הקודש ומהשפה הטאטית. השפה הטאטית-ג'וهرית שימשה מחסום נגד טמיעה והתבוללות, למשל, שמות פרטיים ושמות משפחה של יהודי קוווקז עד לאחרונה, כולל על טהרת המקורות שבכתבי הקודש.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, החלה הפעילות הציונית בקוווקז: נפתחו בתים ספר ללימוד השפה העברית, הודפסו ספרים ועיתונים בעברית ובטאיטית ובבו שקלים ותרומות בבתי הכנסת. Kongressim הציוניים הראשונים נשלחו

צירים מבחורי העדה. שם - בראשות מרדכיוב וborgatirov - דרשו מראשי המוסדות הציוניים אדמות בארץ ישראל, כדי להקים יישובים חקלאיים, ובמקביל הוקמו מועדונים להכשרת צעירים לעלייה.

בשנת 1907, עלו לארץ 998 מיהודי קזאק, באמצעותם הדלים. הם היו הראשונים בין מקימי המושבות החקלאיות מchniyim, כפר-ברוך, אביחיל ובאר יעקב. בתקופת עלייה זו דרש ישראל איזמאילוב מהמוסדות 50,000 רישונות עלייה לעובדי אדמה, והוגשו מסמכים של 5000 חילים ופרשים, המוכנים לעלות ולכבוש את הארץ מיד הטורקים. בשנת 1908 בנו בני העדה שני בתים נססת בירושלים. בשנת 1924 בנו היהודים ההררים את שכונת הקזאקים בתל-אביב, ובזה שלושה בתים נססת.

במלחמת העולם השנייה תרמו בני העדה למאץ המלחמתי, וכל יהודי ההר גויסו על-ידי הסובייטים. עם כיבוש צפון קזאק על-ידי הגרמנים, נרצחו אלפי יהודים הררים, רבים נתבחו בכפר בוגדאנובקה. באותה מלחמה קיבלו ארבעה מבני העדה את אות "גיבור ברית המועצות", ביניהם ברוך חייגולוב שהוא אחד הקצינים הבכירים שנכנסו עם הטען הראשון לתוך המטה הגרמני.

ראו שעם ישראל ידע את קורות העדה הנפלאה הזאת ויתברך במשיח, ויתן יד להעלות לארץ את שרירת הפליטה מקזאק.

ירושלים, תשס"א

היהודים בקווקז

יהודות קווקז | 11

קווקז הוא חבל הררי השוכן בדרך כלל ברית המועצות לשעבר, ובבולותיו מתחשכים מהים השחור במערב עד לים הכספי במזרח, ובדרום מאיראן ועד ארמניה.

אדמת החבל במרודות ההרים פוריה, והחקלאים מגדלים בה את כל הדרוש למחיה, וכן בעלי חיים לבשר ולחלב. כתוצאה מהמבנה הטופוגרפי הקשה למעבר, התושבים מבודדים בין עצמם גם מבודדים מהעולם החיצון.

אוכלוסיית המקום מגוונת ומונה לעלota מוחמישים געימ. כל קהילה נבדלת מהאחרות בשפה ובמנהגיה, וכל אחת שומרת על זהותה.

מאז ומתמיד הייתה הגישה למקום קשה ומסוכנת והיישובים היו רחוקים ונידחים. מעצמות רבות שלטו בארץ פוריה זו והטבעו את חותמן על התושבים המקומיים. רבים מהם נטמעו בקרב האוכלוסייה הכבושה.

על קהילת יהודי קווקז נאמר ש"עברם לוטה בערפיו העמן, ורב הסתום על הגלוי".

נשאלת השאלה, כיצד הגיעו היהודים והשתרשו במקום נידח זה? זקני העדה טוענים שהם מגולי שומראן הקדומים, ושיכים לעשרה השבטים שהוגלו על ידי שלמאנסאר מלך אשור, מזה 2,600 שנים. נהגים לומר כי הם נקלטו כאן מקדמת דנא, וכי באו לכאן מהדרום בימי מלכות אשור, בבל ופרס. בנוסף, הם הובאו לחבל הארץ כשבוי מלחמה, ובינו לבין היהודים מצאו מקלט מזמן ומתميد. כחיזוק לקדימות נטען שאין בקשרם כוהנים, וזאת עדות להיוותם מגילות שומראן.

האם יש אמת בסיפורים ובצייטוטים אלו? ברצוני לפרש כאן כמה אמונות לבנהרה,

משפחה יהודית
מורחבת מאורבגיאן
תחילת המאה ה-20

צילום: בית התפוצות,
ארכון הצילומים, תל-אביב

בתעודה תגלת פלאסר השלישי משנת 733-734 לפני הספירה, הכתובה בכתב יתדות, מתוארים הקרב על המערב והקרב על עזה ודמשק. שם נאמר: "את נפתלי הרחוקה סיפחתו לשטח ארץ אשור, את פקידי מינית נציבם על עריהם, את אדמת בית עומריו ואת כל אנשיו ואת רכושם העברתו לאשורי".

במקביל, בספר מלכים ב', פרק ט"ז כתוב: "בימי פקח מלך ישראל, בא תגלת פלאסר מלך אשור, ויקח את חצור ואת הגלעד ואת הגליל, כל הארץ נפתלי, ויגלם אשורה".

בספרי הזיכרונות של מלכי אשור כתובים דברי המנץח סרגון בשנת 727 לפני הספירה: "מתחילת מלכותי ועד השנה השש עשרה, צרתי על שומן ולכדתייה, כ"ז אלף מאותים ותשעים תושבים הגליתי, חמישים רכבי מלחמה לקחתי מהם, ויתרם הנחתי על אדמתם, פקדתי עליהם את נציבי ושמתי עליהם מס המלך, אנשים מכל הארץ שבויי חרב הושבתי שם".

cidou, אשר הייתה עצמה אדירה, שהשתרעה על מרחבים גדולים ועצומים, ובכל הכתובים לא הוזכרו המילים "כספי", "אררט" ו"הים השחור", המקשרות אותם למקומות אלה. המפרשים של התנ"ך כתובים שהאשורים הושיבו את השבויים היהודים בפאט-צפון שלדעתם זה באזור קווקז. לעומת כתובים עתיקים אלה, אנו מוצאים את הידיעות הקדומות ביותר, ובפירוש מובלט "הים הכספי", מאות שנים מאוחר יותר בספר עזרא, פרק ח', פסוק ט"ז: "כ' בראותו שבshireה העומדת לעלות לארץ ישראל חסרים לוויים שלח להבאים מכספיא - המקום להביא לנו משרתים לבית אלוהינו". להבהרה, עזרא הספר בן-שרה ממשפחת הכהנים נכנס ואסף יהודים מרחבי המזרח הנתונים לחסות ממלכת פרס, לבנות את בית המקדש. ספר עזרא נכתב בשנת 465 לפ' הספירה, ובמפורש מצוי שם "הים הכספי", וזאת ראייה חשובה ביותר.

באחת הידיעות הקדומות, בדברי פילון האלכסנדרוני, מסופר שאגירוף המלך הזכיר במכתבו אל הקיסר קליגולה בשנת 50 לספירה, בין התפוצות המעניינות, את היהודים שבחופי הים השחור.

הירונימוס, במאה השלישי, מזכיר יהודים בסביבה זו. בתלמוד במאה השנייה לספירה מסופר על קיבוץ יהודי בדרבנט ובdagstan, ועוד שרבי שמעון ספרא די טרבנט מרבי תורה בעירו.

מל>Allה אנו למדים, שנביאינו וחייבי ישראל מזכירים את גלות מדי, אררט, דרבנט, כספיא, אלה כידוע נמצאים בקוווקז. בנוסף, נערכו חפירות ארכיאולוגיות הממחישות את קדמונות התישבותם של היהודים בקוווקז. בשנת 1767 ערך הגרמני גמליין חפירות ארכיאולוגיות ליד כפרים מוסלמיים, והוא נרצח בידי בני המקום כי החפירות לא היו לרוחם. חפירות נוספות נערכו בשנת 1769 על-ידי גולדנשטיינט וחברו, הם נשבו על-ידי המושל קאזי-קומוק, ושוחררו על-ידי הרוסים.

בשנת 1846 ערך אברהם פרקוביץ הקראי חפירות, בעזרתו הרבה של רבי יעקב יצחקי מדרבנט ובחסות חיילים רוסיים, ליד העיר טארכו. השלול היה 11 מטבעות מיימי אלכסנדר מוקדן ועוד כלים המיוחסים לתרבות היהודית. בשנת 1880 גילתה ארקרט כתובות, מצבות, בתים כניסה ושרידים אחרים מהמאה הראשונה לפני הספירה.

יהודי מבני המקום, ארכיאולוג במקצועו, ערך שתי חפירות בקרבת העיר באקו, ומצא ממצאים עתיקים. הממשלה הרוסי הפסיק את החפירות בעונת שנעשו שלא כדין, ולמעשה לא רצוי שתתגלה שיוכותם רבת השנים של היהודים וייחסם למקום.

בארכיאונים בdagstan קיימים מסמכים ותעודות המשיכים אותן לעשרות השבטים וכלי משנת 293 לפני הספירה. העדויות על כפרים ויישובים חרבים מתקופות קדומות מפוזרות בכל פינה, יעקב מלוחמות שמד. בשטח יש שלל כל חרס וכלי אחרים ומצבות עתיקות. מושלי המקום אספו וחפרו באופן פרטני את הממצאים הכניסו לארכיאום הפרטני, ולבסוף מכרכם לכל דרוש.

היהודים בקוווקז עברו טליתות רבות וידעו קרבנות רבים. שליטי המקום השאירו אחריהם חורבן והרס. היה אמן קשה להיות, אבל את קברי האבות לא נטשו והעניקו את אחיזתם במקומם. בתוך מלוחמות והתגרויות השכנים

העוניים הצלicho יהודי קווקז לשמר על נפשם ועל כבודם בנשק ובחרב, וכך שגרם לאויביהם להירתע ולפחד מהם, ייצו לכבוד ולהערכתה על אומץ להם. הם היו רוכבים מנוסים, אמיצים וגבורי חיל, ובזאת דמו לשכניהם.

עם היודע תקופתו של אחד הכהרים, נזעקו היהודים מהכהרים הסמוכים והגנו בכוחות משותפים על נפשם ועל רכושם. לרוב הדפו התקפות, אך לא אחת, עקב מספרם הנחות ונשיקם הדל, נסכו והתחבאו בנקיקי הסלעים ובמערות, וההרים הגבויים והקשים למעבר היו למשכן החדש. כשם הר נקרא בשם המיחד אותו : "היהודים-ההרריים".

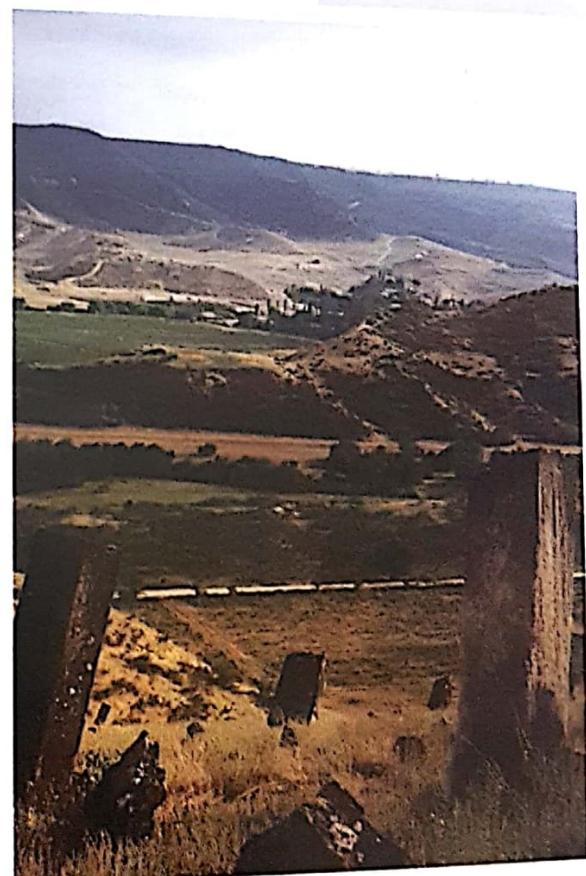
השתרשות במקום נידח זה מומשה הוותת לעיטוקם בעיקר בעבודות חקלאיות: גידול צאן ובקה, ציד, דיג, עיבוד וצביעה עורות, כורמות, גידול עצי פרי, טויה טיטחים, הפחת צבע ייחודי למקום שנקרוא מראנא (גון אדום). את תוצרתם שיוקו לארצות רוחקות.

היהודים ההרריים היו קשורים בעבותות אהבה לאדמותם, האדמה הייתה פרנסתם. השיחים, העצים, בעלי החיים, בתיה הכנסת, בתיהם העליין - אלה יסודות שאין מוטשים, וכך נאחזו.

יהוד קווקז הם מהבוגדים הנושאים נשך להגנה. יהודים אלה, מלאכתם היא עבודה החקלאות ושמירה על מצוות הדת. קווקז הייתה בעברם מקלט זמני, ותמיד התפללו שם יוחזרם לירושלים. הדת ליכדה אותם.

במלחמות נפלו חללים רבים, נשארו יתומים, אלמנות, זקנים וזקנות. דאגה להם במשותף וכולם הגיעו עזרה לנזקקים ובצנעה, כי יהודי ההר שמרו על כבודם, ואם נאלצו לקבל, זה באופן זמני ובשעת רצון החזרו, כפי שעשו רבים לפניהם. לצערם, חזר ונשנה גלגל זה לעיתים קרובות.

בכל יישוב היה בית הכנסת. במקום קדוש זה התנהלו החיים החברתיים והתרבותיים. בית הכנסת שימש גם תלמוד תורה. בכל העתים שמרו על

בית קברות יהודי,
עד המאה ה-19 קברו בו
יהודים מאיזור קרצאי,
dagastan

צילום: מיכאל קירלונג,
מחצלאה, דאגסטאן

קשרי ذات עם המרכז בירושלים, ומאוחר יותר - עם תפוצות בבל ופרס. בכל התקופה עלו בודדים וקבוצות לאرض הקודש.

הם דמו לשכיניהם במלחמה, בגאות הדם, בכבוד אורחים, בלבוש ומאכלים. הם גם תרמו לשכיניהם מהתרבויות היהודית העתיקה. בתקופות של פל נאלצו להמיר את דתם בלחץ החרב, אך שמרו על יהדותם בסתר.

היהודים בdagstan גרו בתחילת בשלושה כפרים: קולקאת, כתדא ובא-סבא. הראונה, קולקאת, עמדה על תיליה קרובה לאלף שנה, עד שנחרסה עד היסוד על ידי נאדור שאה מלך פרס בשנת 1631. עיר זו שכנה מערבית לעיר קובה. שארית הפליטה מיהודי המקום, התאספו וישבו בקובה עד לימים אלה.

היישוב השני כתדא, השוכן צפונית-מערבית לדרבנט, נהרס כליל בשנת 1740. ביישוב השלישי בא-סבא, דרוםית לדרבנט באזור הררי, נמצאו מצבות רבות. הוא נהרס בשנת 1791 על ידי سورחאב-חאן, החאן של מדינת קומוק. בקרבות נהרגו 15 יהודים ושארית הפליטה נמלטה לדרבנט העתיקה.

פרטים אלה נכתבו בשנת 1868, לבקשת רבני ההשכלה אשר במוסקבה, בידי רבי יעקב יצחקי, ראש רבני קוווקז, במאמרו "ערוי-מד".

שלושת הערים אלה נפוצו כל יהודי קוווקז, לכל עברי המדינה. אלה פרטים מדויקים, שכן רבי יעקב יצחקי חזה בנסיבות אלה סמוך להתחזותם, עת נהרס והחרבן היו טריים. במקומות אלה גילה מצבות עתיקות יומיין, מקוואות, שרידי בתים נסנת ושקעים למזהות. הוא ראה בתים של תושבי המקום המוסלמים, שמבعد לקירותיהם מביצבות אבני מצבות היהודים והכתב העברי שעליין בולט לעין.

בעיר דרבנט המוקפת חומה עתיקה, המוסלמים מכנים את העבר הדרומי בשם: "המוסלמי", ואת העבר הצפוני בשם "כפארי" שהוראתו הכהנים היהודים.

יהודים נוספים הגיעו ביום קדם לדאגstan מbabel ופרס, מפאט הגיזיות והקשות שהמיטו עליהם השלטון בארצותיהם. עם השתלבותם הקיימו

ישובים על טהרת המתישבים היהודים. במאה השבעית והשמינית ר' רוב בהרי קווקז והאזור כונה "צ'ופוט-דאג", שפירושו "הר-יהודים".

במאה השמינית התגיארו מלכי הכהרים ועמיהם, ולא כמעט בהשפעת היהודים ההרריים. תקופה זו הייתה תור הזהב ליהודים, אך אפילו בזמן אלה התרחן התושבים המוסלמים את היהודים, ובבו מהם קרבנות. הכהרים עשו לא כל פורענות.

יהוד קווקז דיברו בזמןם קדומים בלשון הקודש ועסקו בתורה ובנוספ' דינה בשפה ייחודית שנקרה "ג'והורי", שפירושה יהודית. בשפה מתבוללת מילים עבריות שנשאבו מהמקורות (במחקרים מצאתי שלפחות 20% מהמלים הן עבריות), אך מובן שהשתרשו בה גם מילים מקומיות: פרסיות, טורקיות ועוד. הכתב לשפה זו, שנקרה בתחילת "כט-בגדייד", דמה מאוד לכתב רשי. השפה שימשה מחסום נגד טמיעה והתבוללות. יש לציין שימוש פרטיזם ושמות משפחה היו על טהרת המקורות. בין שמות הגברים ניתן למצוא אבטליאן, אבישי, אדוניהו, אלקנא, אליזו, זבולון, זבדיה, מהלאל, נירה וצוריאל; בין שמות הנשים: אבישג, אחינעם, בתואל, דינר, הינעם, זהבית, חגלה, חפציבה, ימימה, מירב, מעכה, נועה, נעמה, סגולה, סרחה, עכסה; ושמות משפחה בצייף האותיות ו'ו-בי'ת: זבולונוב, יוספוב, יצחקוב.

מכל האמור, אנו למדים שייהודי קווקז הם נצר חשוב לאחד השבטים היהודיים, שלא נטשו, אףלו בשנות גלותו רבות השנים, את מלאכת אבותיהם: עבודה האדמה, החקלאות, שהייתה מורשתם מאז הוגלו לגדות הים הכספי על-ידי שלמאנסאר מלך אשו.

העדות החרנית שמרה על "יהודיה", על דתה, על מנהיגיה היהודים והגנה בכוח הנשק על חירותה בכל תקופות גלותה מפני כל צר ואיב. למרות מספרם המועט נחלו כבוד על אומץ לבם מצד שכיניהם העוניים, לא נכנעו לחיצים, שמרו על מורשתם וכל ניסיון זדוני הופר. הם "יחלו לשעת כושר לעזוב את הגלות ולעלות לארץ האבות. רבים זכו למשש את מאוייהם ועלו לארץ, היו ייחדים והן בקבוצות. כאמור, העלייה הייתה מתוך דחף דתי, בשbillim יוחשלם הייתה ציון. הם הגיעו את הציונות טרם קום התנועה הציונית".

ברצוני לפרט כמה עובדות ומספרים על העליה, על ההתיישבות ועל שמירה והגנה, עוד לפני שהרעיון הציוני רעם עור וגידם.

בשנת 1865 נסע ד"ר שרבת אניסMOV לירושלים. הוא למד בישיבת "עץ החיים" ותרומתו רבה לעדה הדרנית. הוא יצא לשילוחיות ולמגביות לעזרת עני עדתו, קנה חלקת אדמה ליד שער שכם, להקים ישיבה בשם "אור תורה" ובית כנסת "מזרח-שמש", אך לא הצליח לעמוד בשימוש מוחסן תקציב. אניסMOV היה סופר קדמוניות העדה ופרסם מאמרים בכתב-עת יהודים. כרופא, טיפול בעני עדתו ללא שכר. הוא מספר שביקר בהר הזיתים (בשנת 1865), ומצא שם קברים של מאה ועשרים איש ואישה וטף מבני עדתו. לדבריו, בירושלים גרו באותה עת 60 נפשות מבני עדתו. רבים ירדו מוחסן פרנסיה, כמה מאותם אנשים במשך שנים רבות.

באול 1900, נציגי
העדה עם הרצל
בקונגרס הציוני
השביעי

צילום: הארכיון הציוני, ירושלים

אניסMOV ייסד את ועד העדה בירושלים. בשנת 1894 פנה לברון הירש ולמשפחה רוטשילד, שיאפשרו לו לקוחות קרקע וכליים לעובדה להכשרת אנשים ולהעלות את אחיו מהגולה. הוא גם כתב מכתבים בראשי המוסדות בירושלים ובגולה שהוא מוכן לקוחות אדמות אףלו בירושו ללא חשש, שכן בגולה התגוררו עם מוסלמים והם מסוגלים להגן על עצםם, אם רק תינטו להם האפשרויות.

בנו האינג'ינר אליהו, ידוע כהיסטוריה של העדה וחוקר הפולקלור שלה. כתביו הם המקור החשוב והמהימן ביותר על אודות חקר העדה. הוא עסק בהכנות הדקדוק והלשון הטאטית, והשאר אחראי חומר רב-ערר.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה ולפניה, החלה הפעילות הציונית בקז'וקז. נפתחו בתיה ספר ללימוד השפה העברית, הודפסו ספרים ועיתונים בעברית ובשפה הגרמנית, נגבו שקלים ותרומות בבתי הכנסת ונשלחו בחירות העדה לكونגרסים הציוניים הראשונים צירים ומשקיפים.

דר' הרצל התפעל ממכחיהם וכותב: "הם יהיו חלוצי עבודה האדמה בארץ ישראל".

יהודי קווקז, בראשות מרדכיוב וborgatirub, דרשו מראשי המוסדות הציוניים אדמות בארץ ישראל להקמת יישובים חקלאיים. לשם כך, הקימו מועצה נס לחשורת ערים לעלייה והדריכו אותם בנשק, על מנת להתגונן בארץ. המוסדות היו חסרי אמצעים ודבר לא התmesh. ההתלהבות לעלייה הייתה כה גוללה, עד שבאותה תקופה, בשנת 1907, דרש ישראל איזמאילוב מהמוסדות חמישים אלף רשיונות עלייה לעובדי אדמה, והוגשו מסמכים ל'זבוננסקי' ש-5,000 חילים ופרשים מוכנים לעלות ולכבות את הארץ מיד הטעום.

במקביל, הורגשה הוטב הפעולות התרבותית הענפה. סופרים, עיתונאים ומחזאים כתבו ביחסות וב עברית, ובבולטים בהם: בחשיב אדאשוב ואבשלוםוב.

הפעולות הציונית דרבנה את הערים לעלייה ולהתיישבות ולל פעילות בארץ.

במלחמות העולם השנייה הם תרמו למאמץ המלחמתי בחזיות. כל

יהודי ההר גיסו על-ידי הסובייטים, עם כיבוש צפון קווקז על-ידי הגרמנים. הנאצים רצחו אלפי יהודים ההר, וטבח גדול נערכ בכפר בוגדאנובקה. גם במלחמות הפרטיזנים הם לקחו חלק ניכר. ארבעה קיבלו את אות "גבורה ברית המועצות", ביניהם מרדכיוב, שהטנק שלו נכנס לראשונה לתוך הימטה הגרמני".

הפעולות התרחבה, ובשנת 1907, באמצעות הדלים ולא עזרת המוסדות, על-998 איש מקווקז. הם היו את הגרעין להקמת המושבות החקלאיות: מחנימים, כפר-ברוך, אביחיל ובר עקיב וירושום טבוע בכל פינה בארץ. כן היו שורשים עמוקים ועסקו בשמרה ובהגנה.

בית הכנסת
של קהילת קראוי

צלם: בוחס חייטוביץ, המרכז
לארכיטקט יהודית האוניברסיטה
הברית ירושלים (1994)

רבי יעקב יצחקי, רבה הראשי של קזוקז, עלה לרגל לירושלים בפעם הראשונה 1876, בשנייה בשנת 1886 ובשלישית בשנת 1907 ויסד את המושבה בארא יעקב, שנគראה על שמו. הוא חיבר את המילון העברי-טאטי, שהשGUIע בו עבודות מחקר גדולה, והיה בקי מומפלג בתורה, חוקר קדמוניות היהודים בקזוקז ופרשן המחזורים של ראש השנה ויום הכיפורים. הרב קזוק כתב על רביע יעקב: "חדש בנגלוות ובנטירות בהארו או יקרות על הפיטוטים הקדושים". דברים דומים כתבו ראשי הרבנים על הפירושים.

האחים צבי ויחזקאל ניסנוב בולטים בפועלם להגנה על היישובים. הם היו ממקימי ניל"י, "בר-גיאורא" ו"השומר".

ירושלים, 1996

תולדות היהודי קוקז משלח-ידם של היהודי קוקז עד למאה התשע עשרה

מקור חשוב בתנ"ר - ספר עזרא פרקים ח'-ט' - מעיד שימושת 465 לפניהם כספרה חיים באוצר הים הכספי יהודים המשתייכים לשבט עברי קדום ושמוצאים מעשרת השבטים. יהודים קדומים אלה פוזרים בעשרות רבעות של כפרים ביןות להרים המרוחקים האחד ממשנהו, והגישה ביניהם קשה ומסוכנת.

שליטונות העינים שלטו בקוקז בכל הזמנים, רדו ביהודים ביד קשה ומנעו מהם כל קשר עם אחיהם, כי ראו בהם נטע זה, שומר על דתו ומנהיגו בעקשנות רבה. لكن הערימו קשיים גם על קיום והתקשרות ביניהם. ממניעים אלו נאלצו לנצל חיים עצמאיים, כל כפר וייחודה, טבלי להזדקק לעזרה מבחוץ. חייבים היו לנצל את התנאים הטופוגרפיים והאונתיים, ולפתח מלאכות המתאימות לשטח הקשה, למען הבאת הפרנסה לבני ביתם, כגון: חקלאות, גידול צמח ה"مارאנא" שמןנו הופק הצבע לעיבוד עורות, טווית בדים ושטיחים, מקצע עץ הツיך, קדרות, בניה, נגרות, סנדלים, דיאג, מסגרות ייצור כל נשק.

סבירה היא שחלק ממשח-ידם ירשו מאבותיהם הקדומים טרם גלותם. העקשנות להצמד לארך ולחירות מפריה גרמה להיאחזות עמוקה ומושרת במקום נידח ווין זה.

עימותים אלימים נקבעו עליהם, והתוצאה: הרס, שוד ואבדות בנפש. הפורענות הללו אילצו את היהודי קוקז לשאת נשק מגן. יש לציין שהם מהבזדים בפזרה שנשאו נשק להגנתם, שמרו בקפידה על מצוות הדת, יצרו קשרים עם הגולה היהודית וחלמו על השיבה לירושלים. כמאמיןם בקדוש חיכו למשיח שיגאלם.

חשיבות רבבה יש לחקיר ההיסטוריה והתרבות של היהודי קוקז. המידע על אודותם מועט, וכותבי העתים נדרשים לחקור ולכתוב בנושא חשוב זה. התועלת שנפיק תהיה רבה, כי רבים וטובים כמהים להכיר את המורשת הייחודית של שבט קדום זה, ששמרו על הגדלת ועל תורת אבותיהם מזה.

זרות רבים. עם עלייתם לארץ בראשית המאה ה-19, יישמו את CISORIHM בעבודת האדמה, בשמירה ובהתנדבות.

ההיסטוריה, דת, מנהגים ועליה

יהודים קווקז משייכים את עצמם לעדת השבטים. ספרי הנבאים מזכירים את גלות מדי אררט ודרבנט, ומובלט בהם המקום "קספיא". יש סימוכין שהיהודים זאת הוגלה על ידי שלמאנסאר מלך אשור, בשנת 337 לפני הספירה.

חיזוק לקדמאותם במקום נידח זה הוא בכר שאינו כהנים בקרב העדה. שמות הגברים והנשים הם על טהרת התנ"ך, דבר שחזק את הזיקה לארץ הקודש.

אנשי העדה חיברו שפה משליהם שנគראת "ג'והורי" (יהודית). שפה מיוחדת זאת טובלה במילים עבריות, תנ"כיות וארמיות רבות.

את הדת היהודית שמרו ללא פשרות, ובכל יישוב נבנה בית הכנסת. במקום קדוש זה התנהלו החיים הדתיים והחברתיים השונים. הגחלת היהודית נשמרה ושימרה אותם לאורך הדורות. שאיפתם לגאולה ולביאת המשיח, נתנה להם את החוסן והסבלנות.

המנהיגות הייתה דתית רבתנית, התקבלו שליחים מהארץ, נשמרו קשרים עם ארץ הקודש באלפי שנים גלומות. עלויות בודדים וקבוצות קיימו בכל העתים.

ychodim הוא בעיסוקם בחקלאות ובמרעה. ראוי להזכיר שהיהודים עתיקה זו מאופיינית בගאותם בנשיאות נשק בגלוי ולענין כל, בתלבושת המרשימה והמיוחדת עם אשפת הצדורים, החרב והרובה. הפורעים תמיד הרגישו את נחת חרbum של היהודים ההרריים. מעניין שדבר דומה כמעט מקרים ציונית עדות ישראל אחרות בגלות: בסוף המאה הקדומה כמה ממנהיגות ציונית שדרבנה לעליה. נשלחו צירום לكونגרסים הציוניים הראשונים מקרוב אנשי העדה. באמצעותם הכספיים עלו לארץ, וייסדו מושבות חקלאיות: כפר ברוך, אביחיל, מחניים, באר יעקב ועוד, על טהרת אנשי העדה ההררית הקוווקזית. נוסף לאלה בנו וסייעו להקמת שכונות בירושלים: בית ישראל וגבעת שאול ובתל אביב - את "שכונת הקוווקזים" שאכלסה מאות משפחות יהודיות מעולי קווקז. תרומתם בשמירה ובהגנה ידועה.

העלייה והתיישבות בארץ

יהודות קוווקז משייכת עצמה לאחת מקהילות ישראל העתיקות. מסופר שלמאנסאר מלך אשר הגלה את היהודים לחבל הארץ זה, בשנת 237 לפני הספירה. בספר עזרא, שנכתב בשנת 465 לפני הספירה, מודגש במפורש השם "כספיא" - מקום הימצא של יהודים, ומכאן אנו למדים שמהذا דורות רבים חיו שם יהודים הנמנים על עשרת השבטים.

יהודי קוווקז עסקו בחקלאות. בעבודת האדמה מצאו את מחיהם. הכמיהה לעלייה הייתה מושרשת עמוק במסורתם. משאת נפשם הייתה להביא קץ לגלות וعلامات לארץ האבות. הם התפללו שהמשיח יגאלם. ואכן, קיימו את מצוות העלייה ועל רוסלימה עוד בתקופות קדומות. הם עלו כבודדים וגם בקבוצות, במסע ארוך ומיגע, רצוף סכנות ומרבי שודדים, שתבעו גם קרבנות. דבר לא הרתיעם, המצפן שבלבם הורה להם את דרכם ציונה.

את הערגה, הכמיהה והרצן לעלייה שאבו יהודי קוווקז מדברי זקניהם, שחוזו וטענו, זה דורות רבים, ששיכים הם לעשרה השבטים, שהוגלו על-ידי שלמאנסאר מלך אשר. יודיע ספר התנ"ך מצבעים על ספר עזרא פרק ח' פסוק ט",ו, ושם נאמר: "כי בראותו שבshireה העומדת לעלות לארץ חסרים לוויים, שלח להבאים מכספיא המקום". דברים אלו נאמרו בתאריך 465 לפני הספירה.

השליטים הזרים שלטו בקוווקז הצרו את צעדיו היהודים, העילו עליהם עלילות דם וגרמו להרס יישובי היהודים ולקרבנות רבים. יהודי קוווקז הם מהבודדים בפחוות ישראל שהגנו על חייהם עם נשך בידם, ולעתים גרמו גם לאויב קרבנות בנפש. המנייע לשנאה היו הדת היהודית והמנהגים השונים, ואי-יכולת להטמעם בקרבתם. המוצא היחיד, מלבד המנייע הדתי, היה להקדים ולעלות לארץ.

גם השליחים, שבאו לקוווקז לגבות תרומות לכללים אשר בירושלים, פעלו להידוק הקשרים, סיפרו על נפלאות המקומות הקדושים בארץ ועל מצוות העלייה. העליות החשובות היו של הרבנים וראשי הקהילה. כשליחים וחלוצים באו לרגל את הארץ על-מנת לקבוע מקומות להתישבות, להיאחזות קקליאות ולבניית בתים מגוריים. בקשר לעליות אלה, יש לציין שבשנת 1806 עלה רב

בנימין, ב-1840. רבי אברהם, ב-1850. רבי אבנתר, בשנת 1865. רבי יהושע בר חנכה ורבי שרבת אנטיםוב, בשנת 1876 עלו רבי יעקב יצחקי ורבי חזקה מושאלוב. רבנים אלו סללו את הדרך, ובעקבותיהם עלו גם חלק מבני קהילתם. הם שימשו לSAMPLE ולדוגמה, ובנו בתיהם בירושלים, מבל' חזר שנית לגולה.

בשנת 1861 היה ריכוז של יהודי קוקוז בשכונת בית שמואל אשר מחוץ לחומות ירושלים, ליד שער שכם.

בשנת 1865, עקב המצב הכלכלי הקשה, נזקקו לעזרה שלושה מרבני העדה נשלחו לקוקוז לקבל תרומות, ולפי ההסכם עם כוללות ירושלים, קבלו עני' העדה שליש מהתרומות, דבר שהביא להקלת מסוימת.

בשנת 1865 עלה לירושלים רבי שרבת אנטיםוב, איש אميد ונושא פנים. הוא קנה חלקת אדמה ליד שער שכם, כדי לבנות בית כנסת, ישיבה ותלמוד תורה. הוא נתקל בקשימים ושיגר מכתביו בקשה לעזרה לכלולות, לבנון הירש ולמשפחת רוטשילד. המכתבים שהשתמרו מעידים עליו שהיה איש משכיל שפיט במכתביו את ההיסטוריה של עדתו, וגם את כמייתם להתיישבות, וכך כתב: "אפשרו לנו לחיות מעמל כפינו, חיליה לנו להיסמך על שולחנות זרים, אנו רוצים לתת ולא לקבל..."

עלים מקוקוז בעדלאידע
בתל-אביב, פורים 1934
צילום: רבקה אבשלום, תל-אביב

בעיתון ה"לבנון" משנת 1875 מסופר על מאה משפחות הרריות בירושלים, כ-500 נפשות. בכל ירושלים נמנו אז 12,000 יהודים. אחוז היהודי קוקוז היה גדול יחסית. היהודי קוקוז אלה היו CABAN שואבת: הם אירחו את אחיהם שעלה באו, סעדום בצעדייהם הראשונים. אחד מנכבדי העדה, רבי נוריאל, אמר בשנת 1876 את רבי יעקב יצחקי, רבה הראשי של קוקוז, ואלה דבריו של רבי יעקב עת ביקר בכותל המערבי: "כלו בדמות עני מאי הפוגות... מבל' אוכל את אףך..."

רבים מהulosים עבדו בחקלאות, בשמירה ובכל עבודה מזדמנת. הם השאירו חותם כאנשי ישראל וחרוצים, אך היו מצטייני לכת, لكن אין רישום ניכר.

בשנת 1884 הונחה אבן הפינה לבית הכנסת "בית שמואל זכריה". בצד נבנו בתים מגוריים לאנשי העדה ובפי כל נקרא המקום "בית שמואל של הקוקזים". ולמעשה, זהה השכונה הראשונה של עדת היהודים ההרריים, הייתה ממוקמת ליד שער שכם.

בשנת 1887, התארגנה קבוצת אנשים, שהחלו עוד בגלות במלחמות להקמת יישוב חקלאי בארץ. רק בודדים עלן.

בשנת 1893 כותב שרבת אנטימבו: "בהר היזיריים טמונים מאה ועשרים איש מבני העדה והמצבות נמצאות בהר היזיריים"... זה מעיד על יישוב ותיק, שחי ופועל בירושלים בתקופות קדומות יותר.

הפעילות הציונית בקרב ההררים בקוקז החלה לאחר הקונגרס הציוני בשנת 1897: נפתחו סניפים לאגודה הציונית בראשות חזקיה משואילוב, והחלה עלייה בקצב מהיר להתיישבות בארץ.

בשנת 1900 נשלחו שני צירים לקונגרס הציוני הרביעי: מהתיה בוגאתירוב ושלמה מרדייב. הופיעתם המרשימה בתלבושתם הייחודית עשתה רושם רב, והרצל אמר עליהם: "יהודים אלה יהוו חלוצי עבודה האדמה בישראל".

בשנת 1906, בהנהגת בוגאתירוב, התארגנו 25 משפחות עם הון של 35 אלף רובלים, הון עתק, لكنנית קרקע להתיישבות. הסחבת של המוסדות המיישבים גרמה לפירוק הקבוצה, ולעלית אנשי אלה, כל משפחה בנפרד, לארץ.

בשנת 1907 עלו 60 משפחות, כ-600 נפשות. כל משפחה, עם הון של אלף רובלים, פנו ל"עוד החברה לתמיכת בני ישראל". הם כרגע הערימו קשיים, ולכן פנו להסתדרות הציונית, אך גם הם לא מצאו פתרון, והפנו אותם לחבל הררי. אך הדרישת הייתה لكنנית קרקע בשפלת. לבסוף מצאו פתרונות לא תמיד חקלאיים.

שנת 1901 תזכיר כשת עלייתם המבורכת של 898 עלולים. שלישי הלא לפו, שלישי למושבות והנותרים לירושלים. בשנה זו עלו לארץ משפחות ניסנוב, ממפעלי וממאגרני אגודת ה"שומר". על פועלם נכתב רבות.

בשנת 1901 נבנו בירושלים שני בתים נכסת, אחד על-ידי סובאיוב והשני על-ידי שמואלבו, ושנים קדומים יותר - האחד בעיר העתיקה בשנת 1875 על-ידי דאדאשוב, השני בשנת 1884 על-ידי הנדייב מקובה רבי אברהם. בסך הכל ארבעה בתים נכסת.

בשנת 1909-1910 עלו 74 משפחות של עובדי אדמה. הנהלת יק"א שלחה חלק מהם למחלניים. הם שיפצו בתים עזובים, עבדו קשה לפרנס את משפחותיהם מרבות הילדים, אך לבסוף נאלצו לנטוש את המקום, כי התפרנסו בדוחק. המשימה הייתה קשה, ובINU עברו למקומות אחרים, ולא תמיד עבדו בחקלאות.

בשנת 1901 חל חידוש כלכלי: שנון מכתיב הקיים רפת של פחות חולבות, שסיפקה חלב לתושבי ירושלים (זואת לאחר שלא עלה בידי להקים יישוב חקלאי). הוא בנה גם בית רב מידות וחניות. הוא אכסן בו את בני עדתו, סיפק להם קורת גג ועובדיה.

איש הגודדים העבריים יוסף בנימיני, ממקימי היישוב אביחיל, נרצח בידי בדואים בשנת 1910.

בשנת 1922, השיג ד"ר אהרון בנימיני 19 רישיונות עליה, עם בואם ארגן קבוצה של 30 משפחות ותיקות כדי להקים יישוב חקלאי. הוצע לו מטעם המוסדות המיישבים לארגן התתיישבות של עדות מזרחיות. הוא התנגד בחריפות ובעם וצעק: "לא באמן להמשיך בסמלים גלוטנים... אנו לא מסכימים להפרדה העצובה הזאת".

בשנת 1924 נוסדה שכונת הקואוקזים בתל אביב על-ידי 324 משפחות, כ-1,500 נפשות, ובה שלושה בתים נכסת, צרכניה לנזקקים ומועדן לצעירים.

בשנת 1926 עלו להתיישבות בכפר ברוך תשע משפחות. שאל רביבע עמד בראשם והוא לדברים בפני המשרד החקלאי. היישוב קיים עד היום.

בשנת 1981 עלו להתיישבות בשומרון קבוצה גדולה של יהודי קווקז, והקימו את חיננית. דובר המתישבים אמר בעלותם על הקרקע: "חזרנו לצור מחצבתנו". אילו היו מטיים שכם לעדה הנפלאה הזאת וمبינים לצורכיהם, היו פנוי הדברים במדינה נראים חיוביים יותר.

בעשורים האחרונים על כמעט 90,000ULERים מילוי מקוואץ. בשעה הקשה הזאת ובמלחמות הניטשות שם בקווקז, והסכנה הרבה לח' אחינו, מחובת הממשלה לעשות כל המאמצים להעלות את שרירות הפליטה. וטובה שעיה אחת קודם.

הקמת שכונות ויישובים

זרם העלייה הלך וגבר עם השנים, עם היקלטם, עם השגשוגם, עסקו ברובם בעבודת האדמה, וכך בمولדת העתיקה היכו שורשים עמוקים. אנשי העדה ההררית נמנים עם ותיק היישוב, והם מהראשונים ומהבונים של המושבות הווותיקות. כאן השתרכו עוד מתחילה המאה ה-18, והם החלו להקים בסיסים בשכונות ובמושבות她们ו בעתיד מוקד משיכה לעליית אחיהם מהגולה.

אנשים שמורי מצוות, ראשית בנו בית הכנסת, כפי שנagara בגולה. המקום הקדוש הזה שימש להתייחדות, לכינוס ופגש, לניהול חיים חברתיים, תרבותיים, להפצת חדשות, לחיפוש קרוביים ולסייעו בעודה. כאן הרגישו קליטה וביטחון, כאן דברו בשפתם - ה"גגורו". במהלך הזמן נבנו בירושלים שלושה בתי הכנסת. כיום קיימים בית הכנסת אחד בלבד.

בשנת 1865 עלה לירושלים הרב שרבת אנטימיוב, במטרה להקים ישיבה ותלמוד תורה ליד שער האריות. הוא היה איש אמיד, ולמטרה הזאת קנה בכיספו חלקת אדמה. בנוסף, עזר לאחיו שהתגוררו בירושלים. המצב הכלכלי היה בכיו רע, והוא ערך מגבויות, אך חסר מימון נוסף, קטע את יוזמתו.

באوتה השנה ביקר הרב אנטימיוב בהר הזיתים ו"מצא שם קברים מאה ועשרים איש וטף", דבר המעיד על התיישבות קדומה. חיזוק לקיומה של קהילת היהודי קווקז בירושלים נמצא במכtab מי"ז בשבט 1873, ששיגר מנהה בן-בנה, תושב ירושלים, אל בני משפחתו בקווקז. המכtab מתעד את מגוריו בעיר משנת 1833, ומכאן שהוא חי בעיר לפחות 40 שנה.

בדוח המשרד הא"י מצין שבירושלים גרים 260 הרים. חלקם ידו למושבות וחלקם - לקווקז, מפאת המצב הכלכלי הקשה. בשנת 1865 מנתה קהילת יהודוי קווקז 90 נפשות בלבד.

בשנת 1865 תייר בירושלים הרב יהושע בר-חנכה, עזר לעני עדתו ותרם שני ספרי תורה לבית הכנסת מאולתר של עדת יהודי קווקז.

בעיתון ה"לבנון" משנת 1875 נכתב: "הulosים היהודים מקווקז על ירושליימה בדרך כלל, ומנו כמה משפחות. אלה כולן מכוספים, אשר הביאו עימם, ככל הנראה חולדים ובוגרי משפחות וחנויות. גם הם בנו חצר ויבנו שם בית תפילה, היו שם עניים, אין רישום ניכר בירושלים". בית הכנסת נבנה על ידי הגבר אברהם דאדאשוב מקווקז. מעוזיות שונות מתברר שבית הכנסת נהרס על ידי צבא ירדן במהלך מלחמת העצמאות.

אניסימוב ייסד והקים את ועד עדת היהודים החרריים הראשון בשנת 1894. הוא כתב מכתבים לבון הירש ולמשפחה רוטשילד, ובבקשה למן רכישת קרקעות וכלי עבודה ולהכשיר את אנשיו ואת הבאים אחריהם לעבודה חקלאית: "monic ל�נות אדמות אפילו בירחו, כי שם זול יותר... אנו לא חוששים, ובגולה חימנו עם מוסלמים... אנו נגן על עצמנו, רק לנו אמצעים".

בעיתון "חוצלחת" משבט תרנ"ד (1894) נרשמה פניה נוספת: "קבלו את בני עדתנו תחת חסותכם, ולהעלותם לפלשתינה", הם רוצים להיות קולוניאליים.

מנתוני הנהלה הציונית משנת 1881, גרו בירושלים 300 איש מבני קובה, ו-200- הררים מאזרחים אחרים. כל העליות עד כה הונעו מדחף דתי ומן החזון שגם בארץ ימשיכו לעבוד בחוות, כפי שהוא נהוג בגולת קווקז.

הקונגרס הציוני הראשון בשנת 1894 מצין את ראשיתה של הציונות המודרנית, והוא שימש פתח לתנופה רחבת היקף. לקונגרסים הציוניים הראשונים נשלחו מברקי ברכה, ונכירה פעילות של ערים להתיישבות. ב-1899 התקיים הקונגרס הציוני השני בבאזל, ובמהלכו הקראו חלוצי עבודות האדמה בארץ וערבה". הוא התפעל ואמר: "הם יהוא

הפעילים בארגונים הציוניים ובבוחור הUDAה צירה לكونגרסים היו מרדכיוב וווגאטיוב. ב-5 באפריל 1904 הם כתבים לד"ר הרצל: "אנו יהודי קוווקז - מצבנו קשה, נא למסור לנו אדמה לעבוד... אנו מוכשרים לכך מזמן. אנו דורשים להעלות 30-40 משפחות המחכות לעלייה".

בשנת 1904 עלו לארץ מספר משפחות ביוזמה עצמית. ב-1905 התארגנו יהודים אמידים, והביעו את רצונם ל凱נות אדמה בזכרון-יעקב. הוציאו להם אדמות בנחל או בדגניה ב', אך הם תבעו לעבוד ביישוב מתחילה ולא במboseס. יחזקיה מושאלווב ארגן 600 איש להתיישבות. בשנת 1906 הוא ארגן קבוצה נוספת מטאמיר חאן-שרה, המכונה 60 משפחות (600 איש) עם הון קטן. אולם, המוסדות ענו בשלילה, בטענה שאין תקציב ושהשעה אינה כשרה. חבל מאד שדבר לא צמח מההשתדיות הללו, ושרם העולים מקווקז היה דילן מאד.

בשנת 1907 עלה לארץ רביעי יצחקי, רבה הראן של דרבנט. אליו חברו שמנוה משפחות ממקוריו, במטרה להקים מושבה חקלאית. הוא ייסד מושבה ב-ג' דחנוכה תקס"ז (1907), וקרא לה בשם "באר יעקב" על שטח של 1,000 דונם שנרכשו. לאחר זמן הצטרפו אליהם עולים אחרים, הם נתעו עצי שקד, פרדים ועצים פרי שונים. יסוד המושבה היה מעשה נועז וחוצי בסביבה עיינית ורבת פורעניות. המים הגיעו ממרחקים ובמשורה. המכשולים היו רבים.

את האדמה רכשו בכפסוף, ובאין תקציב נוסף, בנו בתיהם לבני טיט שיובשו בשמש ומכל הבא ליד. הבתים נבנו כמחילות - תזכורת לבתיהם בכפרי הגולת. אולם, כאן נעשה הכל מרצונם ולא כפייה. הם שמרו על המצוות והיו מלוכדים והדפו פורעים ערביים שהתנכלו להם. העימותים גרמו לפצעים מנשי הצדדים, אך בסופו של דבר נחדרו הפורעים ללא שוב.

בשנת 1910 מנתה היישוב 803 נפשות. היו שעזבו, אך תמיד חודשו השורות. במלחמת העולם הראשונה גויסו אנשי המושבה לצבא הטורקי, שהעביר אותם בכפייה ביישוב בים המלח. בסיום המלחמה הם חזרו לכפרם הנטוש שנשדך בידי הטורקים. העבודה החלה מבראשית, ואז הופיע הארבה שחיסל כל חלקה יrokeה. בימים נזקקו לסעד, ובעקשנותם כי הרבה התאוששו. עת רוח לישוב, פנו המוסדות המתישבים אל הנהלת הכפר לקבל מתישבים

חדשים מקרב האשכנזים וללודם חקלאות. זאת הייתה משימת כבוד שזוקקים לעזרתם המקצועית. כום בא ר' יעקב הוא יושב משגשג, חלום של המייסדים ההרריים התגשם מעל ומüber.

שנת 1901 שנת העלייה הגדולה: 898 נפשות על מקווקז.ipo קלטה 363 נפשות, הקולוניות - 104 נפשות ירושלים - 641 נפשות. מלבד עבודה נפשות, רוכזו רבים בשםירה. ירחה מאל בן-שלום איש ירושלים כתב: "קווקזים רבים עובדים בשםירה... גם משפחת אניסימוב שומרה במושבות",

בראש הקבוצה הירושלמית עמד שנון מכתיב, סוחר אמיד, בן משפחתו של בוגאטיוב, שיצג את היהודי קווקז בקונגרסים הציוניים בבאזל. עם עלותיהם מכתיב מגעים עם מנהיגים ציוניים לרכישת קרקע להתיישבות, אך לא הצליח. ראשית פועל היה בבנייה בית רב- מידות בשכונת בית ישראל, עם הצלחה. ראשית פועל היה במבנה בית רב- מידות בשכונת בית ישראל, עם חניות למסחר ולבני מלאכה. בכמה חדרים שכין עולים מקווקז, ודאג לסידורם הראשוני עד לייצובם.

מכתיב הקים רפת מהగדלות בירושלים, וספק חלב ומוצריו גבינה ליישוב הירושלמי. בזמן זה חידש כלכלי: הוא החזיק עדר בן כמה מאות ראשי של ערים וכבשים. הרועים הראשונים היו מבני קהילתנו. בסיפורך רב היה משנן: "אנו ממשיכים במעשי האבות, עת העם ישב בארץו". בנו נתן אל המשיר בדרכי אביו, ובנוסף היה קובלן בניין. שנים רבות שימש חבר ועד העדה בירושלים.

בוגאטיוב פנה בשנת 1908 לד"ר רופין ודרש אדמה חקלאית לחכירה. הוא היה מוכן להשקיע 35 אלף רובלים מהן שגיאס. פנינו נדחתה.

בשנת 1901 בנה רבי שמואל שמואלוב בית הכנסת וישיבה בשכונת מילנו ליד מאה שערים. את המבנים הקדיש לטובת העדה הוורטשינית מקווקז. ההקדש הזה קיים עד עכשוו, אלא שהוא נטוש ועוזב ומחכה ליד גואלת ומתקנת.

בשנת 1909 התיישבו במושבה מחניכים עולים מקווקז. הבתים שופצו ועש המשפחות הראשונות שהתנחו במקום נקראו על-ידי המקומיים צ'רקסים.

ערב מלחמת העולם הראשונה, ושלא מרצונם, ננטש המקום. חילות הצבע הטורקי שדו את כל מה שנמצא במקום והשארו אחריהם שטחה.

עלים נוספים מהכפר פסאן-יירט הופנו על-ידי הנהלת יק"א לכפר וקיבלו עזרה לשיפוצים. המשימה הייתה קשה ונאלצו לעזוב את המקום לאחר שנתיים. הם מצאו את פרנסתם במקומות אחרים, ולא תמיד בעבודת האדמה.

בשנת 1910 הוקמו יוצאי רוסטוב מפעלים מסחריים ותעשייתיים קטנים בעיר יפו.

יקוטיאלי רבאיב, שעלה ב-1910, נהרג בתפקיד תקווה בידי פורעים ערבים. בנו אדמוביץ' ידוע בקליטת עולי קווקז, נון האלוף יקוטיאל אדם נהרג במלחמת לבנון.

ו"ר הוועד הציוני בטאמיר חאן שורה כתוב בין השנים 1910-1920 מכתבים לראשי המוסדות. באחד מהם הוא פונה ל'בוטינסקי לדין בעלייה ובהתיישבות, וכן לגיטם הגודדים העבריים. הוא מצליח להעלות 10 משפחות לירושלים. שהשתכנו בשכונת מחניים הסמוכה לשכונת סנהדריה אשר בירושלים.

בשנת 1923 עלו 62 משפחות מהעיר באטום, וכrangleיל לא עזרה, ובಹגיגם לארץ הטרפו לבני משפחותיהם ברחבי הארץ. לפי מפקח יהוד ספרד בשנת 1923, עלה מספרם של היהודים ההרריים ל-1,700 נפש.

בשנים 1922-1923 נרשמה עלייה רבתית של עשרות משפחות שמנן כאלף איש, ביוזמתם העצמית. הם הגיעו לקושטא בתקווה שמשם תתאפשר עלייתם, ובאי כספים להמשך דרכם, התגלו במוסדות הבריטיים שיקציבו רישיונות. תעודות המשרד הא"י פנה בדרישה לשלוונות הבריטיים שיקציבו רישיונות. בסך הכל-כוח הקבוצה מיכאל אברמוב נסע לארץ ישראל ויבדו מכתבים. בסך הכל, קיבל 39 רישיונות עלייה. יתרותם עלו מאוחר יותר. עם העלייה זאת עלו גם משפחת עזרא סעדיה, שלאחר זמן בניתה ביתה בירושלים ועשתה רבות לקליטת העולים החדשניים דאז.

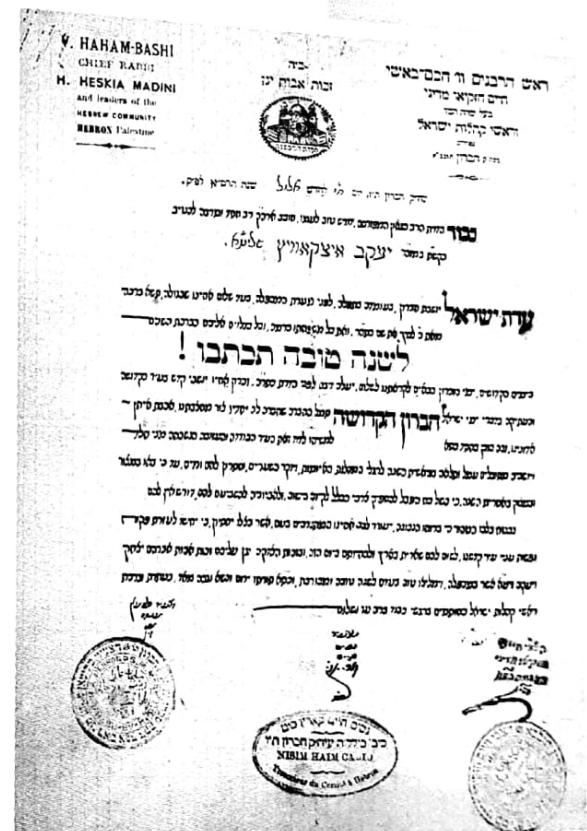
עד עדת היהודים החרריים בארץ ישראל פנה למחוקת ההתיישבות ולקון הקימת בבקשתה להקצות קרקע להתיישבות. המוסדות אישרו להם קרקעות באזר ההר. הפונוט הי' השתתפו משפחות שכבר היו בארץ 18-20 שנה, אשר רצו קרקען באזורי העמקים, ולכן לא צמח דבר מפנייה זו.

בשנת 1926 עלו לארץ 126 משפחות. חלק מהן גרו זמנית באוהלים על שפת ימה של תל-אביב. ביניהן היו בעלי חסרי אמצעים שהלכו ברגל ממקום לפיס ומשם לעיראק. רבים נפלו בדרכים מתישיות וממלחמות והוא בהם גם קרבנות לשוד. בעליות השונות נדונו לגורל דומה של סבל ויסורים.

בי"ח בשבט תרפ"א (1926) נוסד כפר ברוך, יישוב של יהודים ספרדים. רוב מניין תושבי הכפר היו עולי קווקז. בתרפ"ח (1928) 47 מתוך 84 הנפשות (תשע משפחות) היו עולי קווקז. בתחילת היה הכפר במקום סCKER ושוב. לאחר שנים הוטב: נבנו דרכי גישה, רכבת, שומם. סcker ושוב. כיום מתגוזרות במקום חלק מהמשפחות הראשונות.

בראשית הכפר עמד שאל רביוב, עסקן מקומי על כל היישוב. הוא עמד בקשר עם המוסדות, הציעו בניסיונו בחקלאות והתמחה בגידול גפנים. זאת ההתיישבות היחידה שהחזיקה מעמד מאז ועד עתה.

ב-18 ביוני 1981 הוקם יישוב של עולי קווקז בשם חיננית. שבעים משפחות אכלטו את היישוב הנמצא בוואדי עריה בנפת ג'ין - סביבה עיינית וUMBODDA. לדברי מזכיר היישוב יצחק אייזקוב, חיברים היו לשמש דוגמה ומודפת למתיישבים אשר הם: "שפר גורלו שזכה לעבד את אדמת המולדת... אנחנו יהודי קווקז, הנמנים עם עשרת השבטים, גلينו מהרי שומרון אל חופי הים הכספי בימי גלות אשור, ועכשי חזרנו לצור מחצבתנו... אבותינו חיו לפני אלפיים וחמש מאות שנה בשומרון. זו אדמתנו, לא נזוז מכאן, נמות ולא נזוז".

רב הראשי הספרדי לאי',
הכם באשי, כותב אל הרב
יעקב יצחקי דרבנט ומבקש
סיעוע כספי לקהילת חברון
צלילם: פטר לוי, מוזיאון ישראל, ירושלים